

Ptice ob spodnjem toku reke Save

Birds of the lower course of the Sava river

Milan VOGRIN, Andrej HUDOKLIN

1. UVOD

Ptice ob spodnjem toku reke Save so bile predmet raziskav že v letih 1978, 1979 in 1980 (Štromar, 1979, 1980, 1981) in v letu 1984 (Gregori, 1984, 1993). Z novjšimi raziskavami tako ta predel omogoča kar dober pregled stanja njegove ornitofavne.

2. OPIS OBMOČJA

Kot spodnji tok reke Save pojmujeemo zadnje desetine rečnih kilometrov, ki jih opravi reka v Spodnjem Posavju, preden zapusti Slovenijo. To je geografsko zaključena prostorska enota, katere bistvena komponenta je prav reka Sava. Po preboju skozi Posavsko hribovje se pod Krškim rečna dolina razpre v prostrano Krško-brežiško polje, kjer je reka naplavila ogromen prodni vršaj, po katerem je tisočletja prestavljala strugo.

Obdobja nasipavanja so si sledila skozi zemeljsko preteklost do danes, ko so izoblikovane široke rečne terase. Največjo stopnjo naravnosti je ohranila holocenska ravnica, ki je razčlenjena s številnimi rečnimi strugami in mrtvimi rokavi, ki ožive ob visokih vodnih stanjih. Najnižje dele redno dosejajo poplave. Ob reki prevladujejo logi, loke in redka polja. Na nekaterih odsekih so obvodni predeli prekrti z debelimi nanosi mivke.

Divjo reko so zaradi nenehnih poplav in spreminjanja struge pričeli urejati že v prejšnjem stoletju, v začetku tega stoletja pa je bil začrtan sedanji potek rečne struge. Brežine so bile s kasnejšimi ureditvami močno utrjene, vendar reka še vedno prestopa plitvo, do 4 metre globoko strugo, povprečno široko do 100 metrov. Na odseku pod Brežicami je poplavni pas reke obdan z visokimi nasipi, v okviru katerih

naj bi se razlivalo tudi akumulacijsko jezero hidroelektrarn Mokrice in Brežice.

Pritoki reke so na tem odseku redki. Na levem bregu se pred Brežicami izliva potok Močnik, za njim pa tako imenovana Nova Gabrnica, ki za nasipom pobere množico reguliranih potokov, izliv Sotle pa je že na Hrvaškem. Na desnem bregu je najpomembnejša reka Krka, za njo pa z obrobja gorjanskega pogorja priteka več manjših hudournih potokov.

V obrežnem pasu prevladuje vegetacijska združba *Salici populetum albae*. V obrežnih lokah so pogoste vrbe *Salix* sp., topoli *Populus* sp., jelše *Alnus* sp. ter dobi *Quercus robur*, ki so združeni v vegetacijski enoti *Salicetopopuletum*. Na posameznih predelih, posebno v obrežnem pasu, naletimo tudi na grmišča, ki so ponekod skoraj neprehodna. V tem delu prevladujejo različne vrste vrb *Salix*, bezeg *Sambucus nigra*, dobrovita *Viburnum lantana*, krhlika *Rhamnus* sp., leska *Corylus avellana*. Izjemno bujen pa je tudi zeliščni pas.

Velik del nekdanjih lok na tem delu poraščajo umetni topolovi nasadi (*Populus canadensis*, *P. euroamericana*), ki so bili zasajeni za potrebe tovarne celuloze in papirja iz Krškega.

V bližini vasi Prilipe je ena redkih ohranjenih mrtvic, dolga skoraj dva kilometra. Mrtvico napajajo bližnji potoki, voda pa odteka v reko Savo. Obrašča jo težko prehodna vegetacija združbe *Salici populetum albae*. Pri obvodni vegetaciji prevladuje navadni trst *Phragmites communis*, ki je posebej močno razraščena v njenem spodnjem delu. Vodno površino v večji meri prekriva *Najas minor*, rastlina iz družine podvodnic. To je šele njena druga znana lokacija v Sloveniji, omeniti pa velja še naslednje redke vrste: konjska kislica *Ru-*

mex hydrolapathum, kopjastolistna čeladnica *Scutellaria hastifolia*, navadna streluša *Sagittaria sagittifolia* in *Sparganium neglectum* (Jogan, 1993).

Reka Sava je na tem predelu močno onesnažena. Uvrščena je v 3. do 4. kakovostni razred, najbolj kritične razmere so v času nizkih vodnih stanj.

Reko Savo in obrežni pas smo pregledali od gramoznice v Vrbini do odseka pod Ločami. Raziskave smo usmerili predvsem na samo reko in obrežne loke na levem obrežju. Opazovali smo nekako v do 100-metrskem pasu ob Savi s postanki na zanimivejših mestih ob cesti, laže prehodnih odsekih ob reki in v topolovih nasadih. Ko omenjamo Vrbino, imamo v mislih obsežno ravnico na levi strani Save, ki se razprostira med krško nuklearko oziroma zaselkom Vrbina in Brežicami in ne krajevno oznako področja na desnem bregu Save južno od vasi Loče, zadnjega slovenskega zaselka pred državno mejo.

3. METODA DELA

Raziskave območja je opravila ekipa v sestavi Franc Bračko, Andrej Hudoklin, Franci Kranjc in Milan Vogrin 11. in 12. 6. 1993, 19. 7. pa smo opravili terenski ogled z ornitološko skupino z Mednarodnega mladinskega ekološko raziskovalnega tabora Krka 93. Zapisovali smo kvalitativne podatke, le pri nekaterih vrstah smo poskušali oceniti tudi njihovo številčnost. Teren smo pregledali tudi ponoči. Med hojo ob obeh bregovih Save med Ločami in Vrbino smo si zapisovali registrirane vrste, s tem da desnega brega severno od Brežic nismo raziskali.

Upoštevani so tudi zapiski z ekskurzije, ki sta jo 21. 5. 1993 opravila Andrej Hudoklin in Andrej Sovinc, posebno dragocene pa so beležke ornitoloških opazanj iz let 1992 in 1993, povzete iz beležnice Francija Kranjca (F. K.).

Pri določenih vrstah je podana tudi pri-

Foto 1. Savsko prodišče pri Mostecu. Junij 1993. (A. Hudoklin)

Photo 1. Gravel bank on the Sava river at Mostec. June 1993. (A. Hudoklin)

merjava med našimi raziskavami ter raziskavami dr. Štromarjeve (1979, 1980, 1981) in Gregorija (1984, 1993).

4. SISTEMATSKI DEL

V sistematskem delu so navedene vse vrste, ki so bile registrirane v času naših raziskav v letu 1993, upoštevani pa so tudi posamezni podatki iz leta 1992.

MALI PONIREK *Tachybaptus ruficollis*

Opazovanja z reke Save v bližini JE Krško: 6. 6. 1992 (5 os.), 4. 4. 1993 (1 os.) in 15. 7. 1993 (6 os.) (F. K.).

VELIKI KORMORAN *Phalacrocorax carbo*

Velikega kormorana smo registrirali 11. 6. (2 os.) pri Mostecu in 19. 7. v Vrbini (29 os.). Reden zimski gost, prvi se pojavijo v začetku oktobra. Decembra in januarja so običajne jate z več deset osebki (F. K.).

SIVA ČAPLJA *Ardea cinerea*

Siva čaplja je pogosta ob reki, na enem mestu smo opazovali do štiri (4) osebe hkrati. Celoletni gost, pozimi v večjem številu (F. K.).

ČRNA ŠTORKLJA *Ciconia nigra*

Črno štorčljo smo opazovali 11. 6. ob 19. uri na prodišču nedaleč od Mosteca. Bila sta dva odrasla osebka, ki sta iskala hrano na podoben način kot čaplja - z brodenjem po vodi. Verjetno je šlo za par, ki je gnezdil v Dobravi. Na mirnejših odsekih Save v bližini nuklearke je bila registrirana 12. in 18. 6. 1993 (1 os.) in 23. 6. 1993 (2 os.) (F. K.).

BELA ŠTORKLJA *Ciconia ciconia*

Par opazovan 7. 7. 1992 v loki ob Savi pred izlivom Krke. Najbližje gnezdišče v Cerkljah ob Krki (A. Hudoklin).

GRBEC *Cygnus olor*

Pogost na izlivnem odseku Krke v reko Savo (A. Hudoklin).

MLAKARICA *Anas platyrhynchos*

Med najbolj pogostimi vodnimi vrstami. Opazovali smo skupine do 20 osebkov.

KRAGULJ *Accipiter gentilis*

Odraslo samico smo opazovali 12. 6. pri Ločah. F. K. omenja, da ga je opazoval predvsem v zimskem času, največkrat posamezne osebe.

SKOBEC *Accipiter nisus*

Opazanja iz Vrbine: 23. 9. 1992, 1. 3. in 24. 5. 1993, vedno 1 os. (F. K.).

KANJA *Buteo buteo*

Vedno prisotna, vendar ne več kot en primer.

NAVADNA POSTOVKA *Falco tinnunculus*

Opazovan je bil par ob obrežni loki, ki meji na kmetijske površine. F. K. omenja gnezdenje posameznih parov na električnih daljnovodih.

ŠKRJANČAR *Falco subbuteo*

Opazovali smo ga, ko se je spreletaval ob zapuščenem vranjem gnezdu. Ali je tu tudi gnezdil, nismo mogli ugotoviti. Opazovali smo tudi spopade med njim in postovko, kar ni ravno običajno.

SOKOL SELEC *Falco peregrinus*

Opazanja posameznega osebka iz Vrbine: 3. 6. in 4. 7. 1992 (F. K.).

FAZAN *Phasianus colchicus*

Splošno prisoten, registrirali smo ga tudi v topolovih nasadih.

ČRNA LISKA *Fulica atra*

17. 5. 1992 2 osebe v Strugi pri železniški postaji Libna, 23. 6. 1993 1 osebek na Starovaškem potoku (F. K.).

MALI DEŽEVNIK *Charadrius dubius*

Par malih deževnikov smo opazovali 11. 6. na prodišču pod Ločami. Glede na čas opazovanja lahko sklepamo, da tu gnezdi. Vrsta ni pogosta.

PRIBA *Vanellus vanellus*

V letu 1992 so gnezdile ob potoku Močnik in v bližini nuklearke (F. K.).

PIKASTI MARTINEC *Tringa ochropus*

Pikastega martinca smo opazovali 11. 6. na prodišču pri Mostecu, bil je v svatovskem perju. Glede na slabšo raziskanost tega predela Slovenije in kot o občasnem gnezdilcu Slovenije mu bo treba tu posvetiti več pozornosti.

MALI MARTINEC *Actitis hypoleucos*

Edino opazovanje malega martinca smo zabeležili 19. 7. (2 os.) na prodišču v Vrbini.

REČNI GALEB *Larus ridibundus*

Rečne galebe smo opazovali 11. 6. pri Mostecu. Bili so štirje (4) osebk, od teh trije v odraslem letnem perju in eden v prvem poletnem perju. 19. 7. smo v Vrbini opazovali pet (5) osebkov. Reden poletni gost (F. K.).

SIVI GALEB *Larus canus*

11. 6. smo pri Mostecu opazovali tudi sivega galeba.

NAVADNA ČIGRA *Sterna hirundo*

Navadno čigro smo opazovali 11. 6. in 19. 7. Obakrat sta bila opažena dva (2) odrasla osebka, ki sta letela ob Savi navzdol.

GRIVAR *Columba palumbus*

Njihovo oglašanje smo poslušali vse dni. Opazovan med 11. 2. in 19. 10. (F. K.).

DIVJA GRILICA *Streptopelia turtur*

Po oglašanju sodeč je številna gnezdilka lok.

TURŠKA GRILICA *Streptopelia decaocto*

Zadržuje se predvsem po naseljih, opazovana tudi v Vrbini (F. K.).

NAVADNA KUKAVICA *Cuculus canorus*

Njihovo oglašanje smo poslušali v juniju.

PEGASTA SOVA *Tyto alba*

25. 5. 1993 je bil 1 osebek opažen v bližini nuklearke (F. K.).

LESNA SOVA *Strix aluco*

11. 6. smo ob robu Mihalovca poslušali oglašanje mladičev.

ČUK *Athene noctua*

11. 6. je bilo slišati njegovo oglašanje iz smeri Dobove. Kot redko vrsto ga omenja tudi F. K. in navaja (dnevna) opazovanja posameznih osebkov iz Vrbine: 18. 4. 1992, 13. in 23. 5. 1993.

ČRNI HUDOURNIK *Apus apus*

Edino opazovanje enega osebk smo zabeležili 11. 6., ko se je spreletaval nad Savo.

VODOMEK *Alcedo atthis*

Pogost, 11. 6. smo na odseku od Mosteca do Loč našli tri aktivne rove. F. K. ga uvršča med vrste, ki so tod opažene vse leto.

SMRDOKAVRA *Upupa epops*

21. 5. je bil en osebek v Vrbini. Opazovanja (F. K.): 1. 5. 1993 1 os. pri JE Krško, 12. 5. 1993 4 os., 23. 6. 1993 pa 2 os. ob potoku Močnik.

VIJEGLAVKA *Jynx torquilla*

En osebek je 21. 5. 1993 pel v Vrbini.

VELIKI DETEL *Dendrocopus major*

Veliki detel je splošno razširjena vrsta.

KMEČKA LASTOVKA *Hirundo rustica*

Kmečko lastovko smo redno opazovali med prehranjevanjem nad Savo, gnezdiijo v bližnjih vaseh.

MESTNA LASTOVKA *Delichon urbica*

Velja enako kot za kmečko lastovko.

BREGULJKA *Riparia riparia*

Manjšo kolonijo breguljk smo našli 11. 6. na levem bregu Save. Kolonija je dober kilometer niže od Mosteca. Štela je okoli

deset (10) parov. Gnezdilni rovi so bili v strmih brežinah debelih rečnih nanosov mivke. 21. 5. sta se dve breguljki spreletavali nad Savo v bližini omenjene kolonije. Zadnjič so bile tu opazovane 23. 7. 1993 (14 os.) (F. K.).

DREVESNA CIPA *Anthus trivialis*

Razširjena po odprtih predelih, posebno tam, kjer so med loko travniki.

BELA PASTIRICA *Motacilla alba*

Videvali smo jo povsod ob reki.

MALI SLAVEC *Luscinia megarhynchos*

Samec je pel 21. 5. v zaraščeni loki ob Savi pri Mostecu.

PROSNIK *Saxicola torquata*

Za prosnika bi lahko rekli podobno kot za drevesno cipo. 21. 5. je bil pri Mostecu opazovan par, ki je hranil mladiče.

KOS *Turdus merula*

Splošno razširjena vrsta.

CIKOVIT *Turdus philomelos*

Njegovo petje smo poslušali povsod v loki.

REČNI KOBILIČAR *Locustella fluviatilis*

Pojoč samec je bil 21. 5. registriran v loki ob Savi, blizu gnezdišča breguljk, istega dne pa je več samcev pelo v topolovem nasadu v Vrbini.

MOČVIRSKA TRSTNICA *Acrocephalus palustris*

Razširjena ob zaraslih predelih, posebno tam, kjer je veliko zeliščne vegetacije.

SIVA PENICA *Sylvia communis*

12. 6. smo našli gnezdo z mladiči tik ob Savi pri Dolnjem Kleču.

ČRNOGLAVKA *Sylvia atricapilla*

Splošno razširjena vrsta.

VRBJA LISTNICA *Phylloscopus collybita*

Poje povsod v loki.

DOLGOREPKA *Aegithalos caudatus*
Jate dolgorepk se zadržujejo v obrežnem vrbovju.

MOČVIRSKA SINICA *Parus palustris*

Ob Savi pri Mostecu je bil 21. 5. opazovan par v loki.

PLAVČEK *Parus caeruleus*

Splošno razširjena vrsta.

VELIKA SINICA *Parus major*

Pogosta, 11. 6. smo opazovali speljane mladiče.

BRGLEZ *Sitta europaea*

Njegovo oglašanje smo poslušali vse dni.

KRATKOPRSTI PLEZALČEK *Certhia brachydactyla*

Njegovo oglašanje smo zabeležili 12. 6. v Vrbini.

PLAŠICA *Remiz pendulinus*

Plašico smo evidencialno 11. 6. ob Savi pod Ločami, ko sta se dva osebka oglašala v vrbovem sestoju. Glede na datum in primeren habitat tu prav gotovo gnezdi.

KOBILAR *Oriolus oriolus*

Splošno razširjena vrsta.

RJAVI SRAKOPER *Lanius collurio*

Splošno razširjena vrsta, pogost ob grmovnih sestojih.

ŠOJA *Garrulus glandarius*

Splošno razširjena vrsta.

SRAKA *Pica pica*

Pogostješa v kulturni krajini in v bližini naselij.

SIVA VRANA *Corvus cornix*

Splošno razširjena vrsta.

KROKAR *Corvus corax*

21. 5. se je 1 os. spreletel prek Save pri Mostecu.

ŠKOREC *Sturnus vulgaris*

Splošno razširjena vrsta. 11. 6. smo opazovali jato z okrog 350 osebki.

POLJSKI VRABEC *Passer montanus*

Zadržuje se ob robovih lok, ki mejijo na polja.

DOMAČI VRABEC *Passer domesticus*

Zadržuje se ob naseljih in v njih.

ŠČINKAVEC *Fringilla coelebs*

V lokah splošno razširjen.

ZELENEC *Carduelis chloris*

Njegovo oglašanje smo pogosto poslušali ob naseljih in ob robovih lok.

LIŠČEK *Carduelis carduelis*

Posebej pogost na travnikih, kjer se prehranjuje v manjših jatah. Opazovani tudi mladostni osebki.

NAVADNI REPNIK *Acanthis cannabina*

Zadržuje se ob robovih agrocenoz in obrežnih lok.

GRILČEK *Serinus serinus*

Zadržuje se ob naseljih.

DLESK *Coccothraustes coccothraustes*

Zadržuje se v loki.

RUMENI STRNAD *Emberiza citrinella*

Najštevilčnejši ob robovih lok.

5. REZULTATI IN RAZPRAVA

Seznam 71 registriranih vrst ptic na obravnavanem območju Spodnje Save je nastal na osnovi terenskih opazovanj skupine ornitologov v treh terenskih dneh junija in julija 1993. Dopolnjen je še s podatki iz leta 1992 in slučajnih opazovanj v letošnjem letu.

Zaradi omejenega obsega raziskav so bili zbrani le podatki o prisotnosti vrst, ne pa tudi o njihovi številčnosti. Večino vrst iz gornjega seznama lahko uvrstimo med

možne, verjetne ali nedvomne gnezdilce obravnavanega območja. Med vrste, ki se tu le prehranjujejo, gnezdiijo pa v bližnji okolici, sodijo črna štoklja, rečni galeb in navadna čigra, za tri vrste statusa ni bilo mogoče ugotoviti (sokol selec, mali in pikasti martinec), sivi galeb sodi med preletnike, siva čaplja med celoletne goste, kamor bi morda lahko že uvrstili tudi velikega kormorana, ki pa je predvsem številen zimski gost.

Rezultati terenskega dela so pokazali, da je obravnavano območje pomembno gnezdišče nekaterih vrst, ki so močno ogrožene zaradi določenih posegov v njihov življenjski prostor. V strmih erozijskih zajedah v plasteh finejših peščenih zrn so nastale primerne možnosti za gnezdenje dveh vrst, ki so ju regulacijska dela ob vodotokih najbolj prizadela. Ti vrsti sta vodomec in breguljka. Poleg posameznih lokalitet v severovzhodni Sloveniji so spodnjavske peščeno-mivkaste stene eno redkih gnezdišč breguljk v prvotnih gnezdiščih ob rečnem toku pri nas. V letu 1992 je bila odkrita gnezditvena kolonija breguljk ob Savi pri Čatežu, ki pa je bila zaradi sanacijskih del na brežinah žal uničena (Gregori, 1992), letos pa so breguljke gnezdile niže od naselja Mostec. Tudi vodomec je bil pogosto opažen, našli pa smo tudi več gnezditvenih rogov.

Prodišča ob Savi so gnezditveni habitat malega deževnika, medtem ko gnezditve malega martinca nismo mogli potrditi. Še bolj zanimivo pa je opazovanje enega osebka pikastega martinca v gnezditvenem obdobju in v primernem gnezditvenem prebivališču. Njegova gnezditve v Sloveniji je bila do sedaj zanesljivo ugotovljena le enkrat (Štumberger, 1980).

Verjetno izvirajo v gnezditvenem obdobju opazovani osebki rečnih galebcev in navadnih čiger iz gnezditvenih kolonij v sosednji Hrvaški, očitno pa je obravnavano območje njihovo pomembno prehranjevališče in morda tudi potencialno gnezdišče.

Čeprav je bilo v zadnjih letih pri nas odkritih nekaj novih gnezdišč črne štoklje (med drugimi tudi v bližnjim gozdu Dobrava), sodi ta vrsta še vedno med naše naj-

redkejšje gnezdilce. V obravnavanem območju ob Savi se črne štokrlje redno prehranjujejo.

Veliki kormorani so redni zimski gostje, v drugi polovici zime tudi v večjih skupinah z nekaj deset osebki. Možno je, da so se v večjem številu pričeli pojavljati šele pred nekaj leti. Vrsta je bila že v začetku osemdesetih let registrirana med terenskim delom v okviru Zimskega ornitološkega atlasa Slovenije (Sovinc, v tisku), Štromarjeva pa jih ne omenja v popisih iz konca sedemdesetih let, ki so bili opravljeni tudi v izven-gnezditvenem času. S fenološkega stališča so še posebej zanimiva naša opazanja v poletnem času, kar kaže, da jih bo v prihodnje verjetno treba uvrstiti med celoletne goste.

Med vrstami, ki so bile opažene v gnezditvenem obdobju pred slabim desetletjem, izdvaja Gregori kot posebno zanimive plašico, rečnega kobiličarja in poljsko vrano. Med našim delom smo ponovno potrdili verjetno gnezdenje prvih dveh, medtem ko lahko z gotovostjo trdimo, da poljske vrane tu ne gnezdi več. Poleg Gregorija omenja poljske vrane za področje Vrbine, Bregane in ustja Sotle v juniju 1984 tudi Geister (1990, pisno), med drugimi vrstami pa še goloba duplarja, zeleno žolno, malega detla, brinovko, vrtno penico in taščico, ki jih mi nismo registrirali.

Pribe je že Štromarjeva uvrstila med neredne gnezdilce in opozarjala na možnost, da je njihovo gnezdenje v prihodnje vprašljivo zaradi različnih posegov v prostor. Očitno so pribe še vedno redki občasni gnezdilci, saj je bilo njihovo gnezdenje potrjeno v letu 1992 pri potoku Močnik. V letošnjem letu pribe tam niso gnezdile, morda tudi zaradi posledic zadnjih sušnih let (F. Kranjc, pisno).

Zanimivo je tudi možno gnezdenje črnih lisk v manjših zamočvirjenih področjih in ob potokih, saj je to eno redkih gnezdišč te vrste v vzhodni Sloveniji.

6. NARAVOVARSTVENA PROBLEMATIKA

Na obravnavanem območju je na reki Savi predvidena postavitvev dveh hidroelektrarn, katerih akumulacijski jezери bi zalili večji del poplavnih ravnin in logov ob reki. Celotni obrežni pas bi s tem bil neposredno potopljen, z njim pa tudi najpomembnejši habitati. Onemogočene bi bile možnosti za življenje številnih redkih in ogroženih vrst; med drugimi tudi 24 vrst z Rdečega seznama ogroženih vrst ptičev v Sloveniji (Gregori, Matvejev, 1992). Med prizadetimi vrstami z Rdečega seznama so štiri vrste (črna štokrlja, sokol selec, pegasta sova in vodomec).

Prodišča so z ornitološkega in naravovarstvenega stališa pomembna kot življenjski prostor nekaterih ogroženih vrst ptic, ki tu gnezdi (mali deževnik *Charadrius dubius*). Drugim rabi prodišče kot prehranjevališče in počivališče. To je pomemben življenjski prostor za nižje živali, ki imajo veliko vlogo pri čiščenju vode. Akumulacijski jezeri bi vsa prodišča potopili.

Izjemen habitat so strmi bregovi z debelimi plastmi odložene mivke, kjer gnezdi breguljka *Riparia riparia* in vodomec *Alcedo atthis*. Glede na to, da so takšni habitati pri nas vse bolj redki, bo njihova zaščita v tem predelu nujna, vendar tudi ti habitati ob postavitvi elektrarn tu nimajo prihodnosti.

Poleg prodišč in strmih rečnih brežin moramo med ogrožene habitate uvrstiti tudi mrtve rečne rokave – mrtvice. Te so ogrožene v slovenskem merilu z regulacijami in melioracijami ter v našem primeru s hidroelektrarnami. Najpomembnejša mrtvica na tem predelu je mrtvica pri Prilipah, ki na srečo ni ogrožena. Zato pa jo ogrožajo številna divja smetišča v neposredni bližini, nejasen pa je tudi odnos ribičev.

Zgoraj naštetim motečim dejavnikom gre verjetno pripisati tudi dejstvo, da nismo zabeležili nobene vodne vrste. Izjema je bil le vodomec *Alcedo atthis*, ki je v brežinah mrtvice verjetno tudi gnezdil.

Neposredno bi bile prizadete tudi obrežne loke in logi, ki jih Sava danes redno poplavlja. Za ta območja je značilna velika stopnja naravne ohranjenosti. To so še dokaj stabilni ekološki sistemi, ki kljub

močno onesnaženi reki Savi in hidromelioracijam v bližnjem pasu vzdržujejo pomembno ekološko ravnotežje območja kot celote. Imajo vlogo svojevrstnega naravnega tampona med reko Savo na eni in kmetijskimi površinami na drugi strani. Prav tako so prebivališče številnih ogroženih rastlinskih in živalskih vrst. Med te prav gotovo sodijo tudi ptice.

Za loke lahko rečemo, da so med najbolj ogroženimi biotopi ne samo pri nas, temveč po vsej Evropi. Ogrožajo jih tako regulacije rek, melioracije, kakor tudi namerno izsekavanje in spreminjanje v polja ter nenazadnje tudi urbanizem. Ker poplavna loka diha z reko, je od nje odvisna in občutljiva na vse spremembe, ki se na reki dogajajo. Z obsežno vegetacijo varuje loka tudi podtalnico, medtem ko za polje ali za hidroelektrarno česa takega ne bi mogli reči.

Zelo obsežni so tudi topolovi nasadi, ki se razprostirajo ob reki Savi od Krškega do Brežic. Na tem predelu so izpodrinili naravno loko in loge, kar sploh ni nepomemben podatek. Umetni nasadi se obdelujejo intenzivno, zato je ostala zarast nezaželena. V času naših opazovanj je bil zeliščni sloj na večjem delu plantaž zaradi uporabe herbicidov dobesedno požgan, kar je drastično prizadelo tu gnezdeče vrste. Najbolj očitne spremembe so bile pri populaciji rečnih kobilicarjev *Locustella fluviatilis*, saj je bil od dokaj številne populacije (21. 5. jih je pelo vsaj 6) po škropljenju opažen le še en pojoči samec v juniju!

Ob Savi najdemo tudi številne travnike, ki so pomembni za številne metulje, dvoživke, plazilce, ptice in male sesalce. Z načrtovano graditvijo hidroelektrarn bi jih izgubili, tako kot ves svet ob Savi.

Zaradi različnih uporabljenih metod, kakor tudi obsega in lokacij, kjer so potekale predhodne ornitološke raziskave (Štromar, 1979, 1980, 1981, Gregori, 1984) neposredna primerjava teh rezultatov z našimi raziskavami ni mogoča. V primerjavi z Gregorijevem seznamom iz leta 1984 med našimi opazovanji nismo opazili osem vrst, med njimi tudi dveh (poljski škrjanec in jerebica), ki sta uvrščeni v Rdeči seznam ogroženih ptičev v Sloveniji (Gregori, Matvejev,

1992). Poljski škrjanec je bil že v času Gregorijevega terenskega dela označen kot redka vrsta, pri čemer avtor domneva, da je bil verjetno v preteklosti pogost. O jerebici (in prepelici) pa Štromarjeva govori celo kot o zelo pogostih vrstah.

Očitno je, da so bile v zadnjih letih na obravnavanem območju najbolj prizadete vrste ptic, ki naseljujejo travniške in obdelovalne površine, kar je nedvomno tudi posledica različnih melioracijskih del in sprememb v rabi prostora ali kultur.

7. RAZVOJNE USMERITVE

Največja grožnja reki Savi in pestremu poplavnemu svetu ob njej sta načrtovani hidroelektrarni, ki bi s potopitvijo večjega dela tega območja povzročili popolno izničenje množice specifičnih habitatov in rečnega ekosistema območja kot celote. Posledice za rastlinski in živalski svet so težko predvidljive, še posebej za ogrožene vrste, ki bodo preprosto izginile.

Tako velikih vplivov na prostor se ne da kompenzirati na noben način, niti s produkcijo nadomestnih sekundarnih biotopov in renaturacijami reguliranih pritokov Save na tem odseku.

S stališča varstva narave so takšni posegi povsem nesprejemljivi. Prihodnost reke Save in širšega poplavnega pasu z logi in lokami vidimo v ohranjanju čim bolj naravnega stanja ter takšne gospodarske rabe in vseh drugih posegov, ki ohranjajo značilnosti habitata. Ob doseganju takšnih ciljev je nujno tudi izboljšanje kakovosti rečne vode.

LITERATURA

- GEISTER, I., (1990): Prelestne prikazni. Vrbina. str. 38–39. Samozaložba
- GREGORI, J. & KRYŠTUFEK, B., (1984): Favna ptičev in sesalcev ob Savi. Elaborat, Prirodoslovni muzej Slovenije, Ljubljana.
- GREGORI, J., (1992): Dokumenti: Breguljke *Riparia riparia* gnezdile ob Savi pri Čatežu. *Acrocephalus* 55: 192. Ljubljana.

GREGORI, J., MATVEJEV, S., (1992): Rdeči seznam ogroženih ptičev v Sloveniji. Varstvo narve 17: 29-39.

GREGORI, J., (1993): Ekološke značilnosti ptičev ob spodnjem toku Save. *Acrocephalus* 61, v tisku.

SOVINC, A., v tisku: Zimski ornitološki atlas Slovenije

ŠTROMAR, L., (1979): Ornitološka istraživanja u okolici NE Krško I. Ekološka istraživanja u okolici NE Krško I: 196-221. Prirodoslovno-matematički fakultet Zagreb, Biološki odjel.

ŠTROMAR, L., (1980): Ornitološka istraživanja u okolici NE Krško II. Ekološka istraživanja u okolici NE Krško II: 253-280. Prirodoslovno-matematički fakultet Zagreb, Biološki odjel.

ŠTROMAR, L., (1981): Ornitološka istraživanja u okolici NE Krško III. Ekološka istraživanja u okolici NE Krško III: 285-305. Prirodoslovno-matematički fakultet Zagreb, Biološki odjel.

ŠTROMAR, L., (1982): Signifikantnost ostatka šuma unutar antropogenih površina na području užjeg dijela oko NE Krško u odnosu na predstavnike ornitofavne. *Šumarski list*, 106, 9-10: 377-391, Zagreb.

ŠTUMBERGER, B. (1980): Pikasti martinac *Tringa ochropus* gnezdi v Sloveniji. *Acrocephalus* 1: 52-54

POVZETEK

V dveh junijskih dneh in enkrat v juliju 1993 so bile opravljene raziskave ornitofavne območja ob Spodnji Savi na Krško-brežiškem polju med Vrbino in vasjo Loče. Med hojo ob reki Savi in njenem obrežnem poplavnem pasu, v logih, lokah in ob poljih ter med občasnimi postanki ob posameznih pomembnejših mestih (npr. laže prehodnih točkah ob reki, topolovi nasadi ipd.) in ob upoštevanju zapiskov naključnih opazovanj je bilo evidentiranih 71 vrst ptic. Poleg združbe *Salici populetum albae* in posameznih grmišč velik del nekdanjih lok poraščajo umetni topolovi nasadi.

Med pomembnejše gnezdilce savskih brežin sodijo breguljka, mali deževnik in vodomec, ki so vsi ogroženi zaradi različnih človekovih posegov v njihov življenjski prostor. Gnezditvena kolonija breguljk v bližini naselja Mostec je eno redkih prvotnih gnezdišč ob rekah pri nas.

Zanimiva so opazovanja pikastega martinca, navadne čigre in rečnega galeba v gnezditvenem obdobju. Za slednji dve vrsti je območje Spodnje Save pomembno prehranjevališče, morda tudi potencialno gnezdišče glede na bližino gnezditvenih kolonij v sosednji Hrvaški. Tu se redno prehranjuje tudi črna štoklja, v zimski polovici leta pa tu prezimujejo številni veliki kormorani.

Naša poletna opazovanja kormoranov nakazujejo možnost, da bodo kormorani v prihodnje dobili oznako celoletne (negnezdeče) vrste, podobno kot siva čaplja.

Plašica in rečni kobiličar sta bila po skoraj desetih letih ponovno potrjena v gnezditvenem času, medtem ko lahko z gotovostjo trdimo, da poljske vrane danes tu ne gnezdiijo več. V gnezditvenem obdobju so bile registrirane v letu 1984. Manjša zamočvirjena območja ob potokih so eno redkih gnezdišč črnih lisk v vzhodni Sloveniji, pribe pa so neredne gnezdilke, ki jim poleg posegov v prostor tu onemogočajo redno gnezdenje še sušna leta.

Z graditvijo predvidenih hidroelektrarn na Savi s pripadajočimi velikimi akumulacijskimi jezери bi bil celotni obrežni pas potopljen in za vedno izgubljene življenjske možnosti za številne ogrožene vrste. Tako velikih sprememb v prostoru ne morejo nadomestiti sekundarni biotopi ali renaturacijski posegi, zato bodo naravovarstvena prizadevanja v prihodnje usmerjena v ohranjanje naravnega stanja in gospodarjenje s prostorom na način, ki tudi v prihodnje zagotavlja obstoj sedanjih značilnosti habitatov.

SUMMARY

In three days – two in June and one in July 1993 – the ornitofauna of the Lower Posavje region at the Krško-brežiško polje between Vrbina and Loče was being researched. During a walk by the river Sava and its inundated strips of land, flood plain forests and nearby fields, as well as during occasional stops on different important spots (easily passable points by the river, in poplar plantations, etc.) and by taking into account the records of some chance observations there, 71 species were registered. The former flood plain forests are overgrown with the *Salici populetum albae* association, shrubs and especially with the artificially planted poplars. Among the more important breeders on the banks, there are the Sand Martin, Little Ringed Plover and Kingfisher, all endangered due to man's interventions in their habitats. The breeding colony of the Sand Martin in the vicinity of Mostec is one of the very rare original nest sites along the rivers of Slovenia.

Most interesting were the observations of the Green Sandpiper, Common Tern and Black-headed Gull during their breeding season. For the last two species, the Lower Posavje region is an important feeding site and even a potential nest site in view of the nearness of the breeding colonies of these species in the neighbouring

Croatia. Black Storks regularly feed here as well, while in the second half of the year, numerous Cormorants spend winter in this part of the Sava basin. Our summer observations of these birds indicate that in future they may get the status of a year-long (non-breeding) species, as already obtained by the Grey Heron.

After almost a decade, the Penduline Tit and the River Warbler were confirmed again during their breeding season, while it can be stated with certainty that the Rook no longer breeds here. In its breeding season, it was registered for the last time in 1984.

The small marshy areas by the streams are one of the very rare Coot's nest sites in the Eastern Slovenia, while the Lapwing breeds here irregularly, primarily due to man's interventions in nature and some long dry spells in recent years.

If the planned construction of hydroelectric power stations with all their appertaining reservoirs on the river Sava is indeed carried out, the entire area along it would be flooded and the living conditions for numerous endangered species lost. Considering that such great changes in this environment cannot be replaced by secondary biotopes or renaturalizing interventions, all future conservationist efforts will be directed towards the preservation of the area's natural state and handling with it in such a manner, that will ensure a further existence of today's characteristics of its habitats.

Milan Vogrin, Hotinja vas 164/a, 62312 Orehova vas

Andrej Hudoklin, Ob Sušici 15, 68350 Dolenjske Toplice

Ptice Jovsov in predlogi za njihovo varstvo Birds of Jovsi and proposals as to its protection

Peter TRONTELJ, Milan VOGRIN

UVOD

Leta 1991 izdelane Strokovne osnove odloka o razglasitvi območja Jovsi za naravni spomenik (Zavod za varstvo naravne in kulturne dediščine Novo mesto, 1991) in pobuda H. Oršaniča za razglasitev ornitološkega rezervata pomenijo začetek novejših prizadevanj za ohranitev Jovsov in za boljšo raziskanost njihovega živega sveta. V letih 1992 in 1993 je Društvo za opazovanje in proučevanje ptic Slovenije organiziralo več ekskurzij, na katerih smo dovolj podrobno raziskali celotno območje v gnezditvenem obdobju, nekaj podatkov pa smo zbrali tudi za obdobje preleta. Del stroškov raziskav sta krila Lovska zveza Slovenije in Zavod za varstvo naravne in kulturne dediščine Novo mesto.

Jovsi so območje nižinskih vlažnih do močvirnih travnikov in steljnikov, najhitreje izginjajočega življenjskega prostora v Slo-

veniji. V Krško-brežiški kotlini so edini večji še ohranjeni kompleks. Skupaj s Cerkniškim jezerom, Ljubljanskim barjem, travniki pri Mali Polani in Medvedcah, Planinskim poljem in še z nekaterimi drugimi območji so v središču prizadevanj DOPPS za čim boljše poznavanje teh ekosistemov, njihovih najbolj ogroženih vrst (veliki škurh, kosec, zlatovranka...) ter iskanja možnosti za njihovo ohranitev. S tem želimo postaviti jasno naravovarstveno prioriteto za obliko kulturne krajine, ki je bila v preteklosti deležna vse premalo pozornosti.

OPIS OBMOČJA

Naravno mejo oblikujeta reka Sotla na vzhodu ter vznožje obrobne gričevja na zahodu, severu in jugu. Tu ležijo vasi Veliki